

Calli i treballi
Recuperant Dalí

Joan Prat de
los Mozos

Amb la
col·laboració
de Dídac
Moreno

Calligraf

Calli i treball.
Recuperant dalí
Joan Prat de los Mozos
i Dídac Moreno

Edicions Cal·lígraf
Figueres, 2014

Primera edició — març 2014

La publicació d'aquesta
obra ha rebut el suport
de l'Ajuntament de Figueres

Publicació
Edicions Cal·lígraf, SL
Monturiol, 2, 1r 1a
17600 Figueres
Tel. (0034) 615 261 764
www.edicionscalligraf.com
info@edicionscalligraf.com

**Disseny de la col·lecció
i maquetació**
Jaime Vicente

Imatge de la coberta
Dalí pintant al seu estudi
de Portlligat, 1975.
(Foto: © Pascual Pesudo)

Impressió
Gráficas Díaz Tuduri, SL

ISBN
978-84-940494-3-9

Dipòsit legal
GI-488-2014

© del text
Joan Prat de los Mozos
Dídac Moreno

© d'aquesta edició
Edicions Cal·lígraf, SL

*Queda rigorosament prohibida,
sense l'autorització per escrit
dels titulars del copyright,
la reproducció parcial o total
d'aquesta obra per qualsevol
mitjà o procediment,
incloent-hi la reprografia
i el tractament informàtic.
Les infraccions d'aquests drets
es troben sotmeses a les sancions
establertes a les lleis.*

Índex

Prefaci

Un rapsode camuflat de fisioterapeuta 15

ANTONI PITXOT

Després de la mort de Gala, 21

Dalí comença a dir Adéu

DÍDAC MORENO

A les millors mans. I de casa 25

MARIÀ LORCA

Amb setanta-tres anys la corda 29

s'escurça molt

JOAN PRAT DE LOS MOZOS

Calli i treballi

x Un estrany a la cort de Salvador Dalí 41

ix Lluitant per guanyar-me el seu respecte 61

viii El meu primer Nadal amb Dalí 85

vii Un Dalí insegur i que enyora el passat 103

vi A la recerca de la *Sainte Ampoule* 123

v La darrera aparició en públic del Mestre 133

IV	Freud, Einstein, Gary Cooper, Mao Tse-tung...	147
III	Visita als temples dalinians: Portlligat i Púbol	165
II	La flama del Mestre es comença a apagar	183
I	Adéu, amic. Adéu, Mestre	193

Prefaci

Després de la mort de Gala, Dalí comença a dir adéu

«Sense la Gala, jo mai hauria arribat a res. Ella és la meva mare. Ella és el meu oxigen.» Salvador Dalí es va començar a quedar sense aquest oxigen el 10 de juny de 1982. En aquella data va morir la seva esposa, Gala, després que es compliqués un trencament de fèmur que havia patit dos mesos abans i del qual l'havien operada a la Clínica Plató de Barcelona.

Elena Ivanovna Diakonova, aquest era el seu nom real, va néixer a Kazan (Rússia) el 1894 i va conèixer l'artista altempordanès el 1929, amb qui es va casar pocs anys després. Concretament, ho van fer el 1934 pel civil i el 1959, al santuari gironí dels Àngels, en una cerimònia religiosa. En multitud d'ocasions Dalí va manifestar que gràcies a Gala havia pogut evitar la bogeria. «Ella ha construït l'èxit de la meva vida», deia.

La desaparició de la seva esposa va deixar el geni surrealista sense la seva companya i musa, que li havia fet costat durant més de mig segle, i Dalí no va ser capaç de superar-ho. El seu estat físic, amb setanta-vuit

anys, ja no era ni de bon tros òptim i la marxa de Gala va suposar una estocada definitiva per a la seva salut.

Durant el darrer trimestre del 1982, el 20 de setembre, el pintor va dictar un testament que anul·lava el que havia fet redactar feia només dos anys. En aquest document posterior, i definitiu, Dalí va instaurar l'Estat espanyol com a «hereu universal i lliure de tots els seus béns, drets i creacions». El nou testament dictat per l'artista, encara amb el molt recent record de la mort de Gala, significava un canvi radical respecte al testament que havia impulsat el 1980, quan, tal com sempre han confirmat fonts properes al pintor, llegava tot els seus béns, a parts iguals, a l'Estat i a la Generalitat de Catalunya.

La modificació del testament no va ser l'única decisió important que Dalí va adoptar durant aquelles dates, ja que també va decidir traslladar-se a viure al castell de Púbol, on estava sepultada la seva esposa i on, presumptament, ell també volia ser enterrat ja que al costat del sepulcre de Gala n'hi havia un de reservat per a ell. Sense anar més lluny, les dues estructures agermanades tenien un forat perquè el pintor i la seva musa es poguessin «comunicar». La tomba del geni surrealista mai es va utilitzar, perquè el pintor va ser enterrat el 1989 al Teatre-Museu Dalí de Figueres.

A principis dels anys vuitanta del segle xx aquest museu encara no havia arribat a les xifres milionàries de visitants que s'han assolit actualment (1.333.430 persones el 2013), però el Museu Dalí ja s'havia convertit en un referent i en el principal símbol de la ciutat de Figueres. Situat a l'antic teatre de la capital altem-

pardanesa, destruït durant un incendi al final de la Guerra Civil, el temple dalinià va ser inaugurat el 1974. La resurrecció de l'equipament com a referent del moviment surrealista es va iniciar el 1961, quan l'aleshores alcalde figuerenc, Ramon Guardiola, va proposar a Salvador Dalí fer en aquell punt un museu dedicat a la seva obra. Des del primer moment el pintor va quedar fascinat per l'aspecte espectral de la instal·lació i no ho va dubtar a l'hora d'escollir-lo com a futura seu del Teatre-Museu Dalí.

Gairebé al mateix temps que el temple dalinià anava agafant força i les seves dimensions i possibilitats només feien que créixer, tant pel que fa a l'estructura i les sales com als visitants, periòdicament apareixien notícies sobre la salut de Salvador Dalí. I gairebé mai eren positives.

El mes d'agost del 1984 va ser l'inici del darrer capítol de la vida del pintor. Un incendi fortuït a la seva habitació del castell de Púbol li va provocar serioses cremades que no van fer altra cosa que empitjorar el seu ja complicat estat físic. Després d'un ingrés hospitalari a la Clínica del Pilar de Barcelona, es va decidir que la recuperació es continués a la seva ciutat natal, a Figueres, concretament a la Torre Galatea, edifici situat al costat del seu museu. Dalí tornava al punt de partida, Figueres, i ja no en tornaria a marxar. El compte enrere s'havia iniciat.

DÍDAC MORENO
Periodista

Calli i treballi

VIII

El meu primer Nadal amb Dalí

«Aquest, en Shakespeare, és un plagista de Calderón.»

SALVADOR DALÍ (1984)

En qualsevol relació, sigui professional, familiar o d'amistat, una mostra clara del vincle creixent que s'estableix entre els diferents actors que hi estan implicats és el fet de confiar en l'altre, obrir-se i explicar situacions viscudes, records emotius o reflexions personals. Amb Dalí, en només tres mesos, ja havíem arribat a aquest punt. D'una hostilitat ferotge cap a la meua persona havíem passat a una entesa més que bona entre tots dos. Gairebé diàriament m'explicava anècdotes que havia viscut amb personatges famosos, unes escenes de les quals jo gaudia juntament amb les persones que aquell dia estàvem plegats en presència del pintor.

Aquest augment de la confiança mútua també permetia que els tractaments fossin, normalment, molt més agraiats. Encara remugava, però ja només eren queixes retòriques i Dalí tampoc esperava que jo respongués a les seves provocacions. Es queixava i, tot seguit, ens posàvem a treballar. Era gairebé el prelu-

di del tractament. Si algun dia no deia res... aleshores em preocupava!

Enmig d'aquesta pluja diària d'anècdotes, també hi havia confessions que cada cop s'anaven convertint en més personals i impactants. Era sorprenent com m'havia deixat entrar dins el seu cercle íntim i com ja era una mena de confessor per a ell. Un confessor i un company de tertúlia amb qui se sentia còmode i es deixava anar. En aquest sentit, em va cridar l'atenció una conversa que encara recordo nítidament i que es va produir quan estàvem parlant dels beneficis dels tractaments de la doctora Ana Aslan (una científica romanesa que va descobrir que la procaïna té elements clau per lluitar contra l'envelliment). La seva reacció va ser contundent.

—Prat, és una mentidera i una farsant. Jo en sóc una prova. La Gala i jo hi vam anar i miri com estic en aquests moments.

El control que exercia Dalí sobre les persones i les circumstàncies que l'envoltaven continuava sent exhaustiu. Sabia els horaris de tots plegats i, per aquest fet, quan veia algú en un moment que no quadrava amb la seva agenda mental, se n'estranyava i, ràpidament, es posava a la defensiva.

Per exemple, veure'm parlant amb el doctor Benedito a deshora el feia estar mosca. I amb el metge simplement parlàvem del tractament i l'evolució de Dalí, però ell no ho sabia, i això li creava una inseguretat notable. En aquestes reunions insistíem en el fet de continuar treballant, i molt, tot l'aspecte psicolò-

gic, perquè el nostre pacient s'obrís cada vegada més a col·laborar durant les sessions i, d'aquesta manera, poguéssim anar cremant etapes en la nostra lluita per millorar la seva qualitat de vida i la seva mobilitat. Però si no era a l'hora que Dalí tenia adjudicada per a les nostres converses, la seva mirada el delatava i no dubtava a reclamar explicacions.

—Prat, què dimonis fa vostè aquí en aquesta hora!?

Sempre sospitava. Dubtava de tot i de tothom, fins i tot dels que formàvem part del cercle d'amics, de col·laboradors i de l'equip mèdic que l'envoltava. Ens acceptava més o menys, però això no ens alliberava de les seves sospites si, en algun moment, ens saltàvem la rutina a la qual estava acostumat.

Un dels millors camins per estimular-lo i aconseguir més col·laboració era demanar-li detalls sobre la seva obra. En una d'aquestes xerrades em vaig preguntar pel sentit dels pans que hi havia situats a la façana de la Torre Galatea i per què l'edifici s'havia pintat d'aquella manera. Si es feia amb respecte, Dalí acceptava respondre totes les preguntes, encara que fossin molt òbvies o fruit de la desconeixença.

—És molt important que la Torre Galatea tingui elements empordanesos, i quin exemple podríem trobar més adequat que el del nostre pa de crostó? D'altra banda, pel que fa al color de l'edifici, tot plegat és fruit d'una sèrie de combinacions dels edificis i cases que he visitat durant tota la meua vida arreu del món. El pa de crostó representaria la nostra terra, i el color de l'edifici recordaria, per exemple, el dels palaus de Florència.

Torre Galatea, Figueres, 2014. A darrer terme, sobresurt la cúpula del Teatre-Museu Dalí.

—I els ous?

—Prat, no és prou clar? L'origen de la vida! Aquí res està situat a l'atzar. Aquí hi ha vida, art i coneixement. Tot el que faig té un motiu especial. Ja ho hauria de saber!

Aquesta rotunda afirmació sobre l'atzar i els elements arquitectònics que formaven l'univers dali-nià la vaig seguir sentint, en primera persona, en fragments de converses i d'intercanvi d'impressions, idees i opinions que vaig poder presenciar entre l'artista i l'aparellador i tècnic del Teatre-Museu Dalí, Pedro Aldamiz. Amb ell hi havia molt bona entesa, ja que Aldamiz era capaç de captar els suggeriments que Dalí li feia quan proposava noves intervencions a l'edifici. Era afable, honest, seriós i receptiu. Una combinació que, a l'hora de tractar amb un personatge tan complex com Salvador Dalí, era molt important. En definitiva, en Pedro Aldamiz s'unia la qualitat humana i la professional, un binomi que gairebé m'atreviria a dir que era sinònim de victòria per poder gaudir d'una relació «normal» amb el pintor.

Poc després de la conversa que havia mantingut amb Dalí sobre arquitectura i de la xerrada prèvia amb el doctor Benedito, l'Antoni Pitxot se'm va apropar i va ser molt directe:

—Estic molt sorprès i molt content amb els progressos que esteu aconseguint. Em fa la sensació que Dalí s'està despertant d'una mena de son en el qual fa temps que es troba. Sembla que estigui recuperant la força. Fins i tot m'ha demanat que li obrim una porta a l'alçada d'on ell s'està a la Torre Galatea que doni

als passadissos del Teatre-Museu. Vol anar-lo a visitar quan no hi hagi públic.

L'arribada de les festes nadalenques no va comportar cap injecció de positivitat, ben al contrari. Dalí em va deixar clar que no volia saber-ne res.

—Jo m'estic morint i a fora la gent no para de riure.

Dalí compartia amb molts ciutadans un rebuig radical envers Nadal, una època que els sotmet a un intens estat de tristesa. Només desitgen que aquests quinze dies passin tan aviat com sigui possible, sense fer soroll.

El nostre primer Nadal junts el recordo amb una claredat sorprenent. Van ser dues setmanes durant les quals gairebé no li vaig fer tractament, només sessions de manteniment; però, en canvi, ens vam passar moltes hores parlant d'aspectes que no tenien res a veure amb la fisioteràpia.

L'eix central de les nostres converses va ser la literatura, sobretot l'espanyola, i el punt de partida va ser Quevedo. Dalí sempre defensava els autors espanyols i quan li vaig proposar de parlar d'altres autors internacionals com, per exemple, William Shakespeare, el resultat va ser una bufetada dialèctica i una afirmació que es podria qualificar, com a mínim, de sorprenent.

—Aquest, en Shakespeare, és un plagista de Calderón. I aquesta afirmació ja ha estat comprovada. Quan ens tornem a veure em llegirà Quevedo i veurà que no admet comparació. Recordi-ho.

El meu debut com a rapsode no va trigar a arribar, però abans, encara a finals de l'any 1984, vam

compartir alguns moments d'aproximació mútua molt intensos. Les converses literàries semblava que li aportaven energia i el seu estat d'ànim era lluminós. Acollià amb entusiasme aquestes discussions entorn d'escriptors espanyols i de les seves possibles comparacions amb altres artistes de la resta del món.

En les nostres converses literàries sempre em va sorprendre que el seu amic i al mateix temps admirat Federico García Lorca mai no va tenir un paper protagonista. Del poeta granadí em narrava, molt puntualment, detalls de les seves visites a Cadaqués, comentaris literaris esporàdics, però molt poques vegades vam llegir junts fragments d'algunes de les seves obres, com *La casa de Bernarda Alba* o *Bodas de sangre*.

Dalí l'admirava i el poeta formava part del seu particular dream team, juntament amb Quevedo, Calderón, Rubén Darío, Machado, Victor Hugo... Aleshores, per què no en parlava més durant les nostres sessions literàries? Hi he pensat molt i, personalment, crec que evitava fer-ne referència perquè li feia molta ràbia la manera com havia mort: afusellat. Dalí tenia pànic de la mort i recordar aquelles escenes l'aterrava i no en volia parlar. Recordar Lorca, tot i que només fos recitant la seva obra, el transportava a aquells dies de patiment i de mort. Rememorar-ho li feia mal i no parlar del seu amic li permetia evitar aquest patiment.

Gairebé no dedicàvem temps als tractaments, tot anava com una seda. Potser per això, de sobte i sense cap insinuació prèvia, va demanar al seu majordom:

—Arturo, recupera la bata per pintar.

Aquesta petició ens va agafar de sorpresa, però,

al mateix temps, va ser una immensa alegria. Sentir-lo dir que volia tornar a pintar era una nova prova que alguna cosa estava canviant, tot i que, personalment, era conscient que no seria gens fàcil que tornés a agafar un pinzell. El cervell li funcionava a la perfecció, però les mans eren una altra realitat. Calia veure fins on podríem arribar, però, de moment, era tot un pas endavant que Dalí estigués predisposat a provar-ho.

Pocs minuts després de l'eufòria que ens havia provocat la seva petició, em va envair una sensació estranya i una por del fracàs. No del propi, sinó del de l'artista. Si agafava els pinzells i no se'n sortia, podia sentir una frustració immensa que ens portaria a fer, no un pas, sinó molts passos enrere, i no ens ho podíem permetre.

El primer a reaccionar va ser l'Arturo, que, després de mostrar-se molt sorprès de la petició, va començar a redactar «la llista de la compra», en què hi havia inclosos pinzells, tubs de pintura i tota mena d'estrís que el geni surrealista podia necessitar per tornar a treballar. Ja us podeu imaginar que, l'endemà, tot era a l'habitació a punt i preparat per quan es decidís a tornar a agafar un pinzell.

Haviem fet tot el possible perquè tornés a pintar i, ara que semblava que ens n'haviem sortit, jo tenia por. Malauradament, aquesta sensació em va acompanyar durant força temps, perquè Dalí encara va trigar a enfrontar-se a una tela en blanc.

Durant el Nadal del 1984, no vaig fallar cap dia a la meva trobada amb Dalí. No vam deixar de fer els exercicis ni tan sols el darrer dia de l'any. I això el descol·locava.

